

darab is (hogy az összegyűjtött versek záró darabjának háromszor megismételt gondolatát idézzük) hordozhatja a tanítást: „Az üdvösségbe régen bekerültem, az üdvösségből nem vagyok kiűzhető.”

Ma még nyilvánvalóbb, mint korábban, amit Csorba magáról mond: „Végzetesen lírai alkat vagyok. Mindehhez így közelítek.” E költészet a személyesség, az elmélyedés és a kimondás, a meditáció és a megnevezés legvégső határait érte el. S éppen ezáltal tud szólni mások nevében, mások helyett és másokhoz is. Csorba lírája a közösséghez szól, élni segít. Ez a költészet „színeváltozásának” egyik nagy csodája. S ez teszi Csorba Győző költészetét a kortárs magyar líra egyik legjelentősebb teljesítményévé. (*Magvető, 1978.*)

TÜSKÉS TIBOR

„Gyalog hódított világ”

FODOR ANDRÁS: A BÁBU VÉRE

A kócos versek, festett vérzések, hivalkodó önmutogatások divatja közepette valóságos felüdülés Fodor András új verseit olvasni. Múzsája a megemelt természetesség: a banalitás kérdésését éppúgy kerüli, mint a rendkívülivé feszített pillanatot romantikus pózait. Sohasem szólamos, sohasem programos: az ő versében gondolat, közérzet, kép szerves egység, egyetlen test. Költészete már rég maga mögött hagyta Sturm und Drang korszakát (ha az Arany János-i szentencia fordítva igaz is szerzőjére: több az érdem, mint a hírnév). Új verseskönyvére is jellemző az egyenletes, bicsaklásoktól mentes, magas átlagszínvonal, valamint e szint kivételes meghaladásának képessége. Kötetéből néhány vers minden bizonnyal versantológiák kedvenc darabja lesz, így például a *Panoráma*: a Tragédia londoni vásárának, vagy Illyés Kacsalábon forgó várának mai, hetvenes évekbeli parafrázisa, vagy a címadó költemény, *A bábu vére*, amely metaforát és hasonlatot, élményt és példázatot, szubjektív és objektív lírát oly szerencsés módon játszik egybe. A többnyire rím-telen jambusból, a sorok és strófák belső logika szerint változó terjedelméből nem a metrum harsány, hanem a nyelv mélyebb és gazdagabb zenéjét halljuk. Lírájának ma már a jelentősége is megmérhető: a realista életképköltészet bensőségeességét, halk érzelmességét mélyíti a gondolati tisztaság és valami — József Attilára emlékeztető — fogalmi pontosság irányába. Hangvétele, versbeszéde mással össze nem téveszthetően a sajátja.

A világ Fodor András számára nem elembertelenedett, elidegenedett, rideg, végzetszerű hatalom, hanem — otthon. Persze nem problémamentesen; eseményeit, állapotait, változásait az idill önfeledt naivsága helyett a dráma feszültsége szervezi. Itt minden emberarcú: a lét — élet, „lélekké bűvölt anyag”; az idő — út, amelyen járunk; a hang — gyereksírás vagy éppen dal; a föld — kert, mely nekünk terem. Mottóként lehetne föléje írni: „A működés több, mint a lét.” Fodor lírája emberi kapcsolatokban, humánus viszonylatokban lélegzik, általuk gazdagodik. Az élet az ő számára nem pusztán az önkibontás, önérvényesítés eszköze, hanem a kollektívum összteljesítménye, melyet nagy emberi példák vezérelnek: a hittevő „teljes rokon” Bartóké, aztán Fülep Lajosé, a „zengővárkonyi királyé”, az „égőv homlokú” Németh Lászlóé; tér és idő, melyet a gyakorlati erkölcs, a „Jóügy” mindennapos vállalása tesz számunkra lakhatóvá. A költő úgy jár-kezel benne — hogy egy

megkapó képét idézzük —, mint „titkos orvos”, cikázva kliensek száai között. „Ha bennünk meg nem testesül, mire való a világ csodája” — kérdezi egyik, ars poétikának is beillő versében. A testté váló ige keresztyén misztériuma így világiasodik el, laicizálódik: lelkek egységévé, szellem és szív összetartozásává. A költői világképben legfőképp az „érintő teremtség” michelangelói törvénye érvényes — a világ átemberesítése. Magány, elhagyottság sohasem alaphelyzet, legföljebb a pillanat mulékony sorsállapota. Mert „ha kicsaljuk a tárgyak derűjét”, a lét is megigazul. Mértéke, mércéje — „az eszelős szenvedély” helyett — a „szenvedély eszmélete”, az emberrel arányos köznapi tevékenység, környezetünk s általa önmagunk morális építése:

*Nem kell a meghatódó
emlékezés szép gesztusa,
sem a rajongó szentté avatás.
Nekem csak úgy igaz a szeretet,
ahogy az élőkért parázslott.*

Az embersorsban való pátoszmentes otthonosság, eszmék és hitek józan középszere egyszersmind szemléleti tágasság is. A kötet ciklikus rendje — az életpálya, a szülőföld és a nagyvilág egyre táguló körein át a történelmi jelenlét nagy egzisztenciális kérdéseinek megválaszolásáig — egyre messzibb horizontokat villant meg. Megvalósul az emberi harmónia: eleven gyökérzet és bő lombosodás elválaszthatatlansága, a szűkebb és tágabb pátriához való hűség, ragaszkodás, valamint egyetemes távlat és humánus teljesítmény összhangja.

Fodor András lírája a „jelenlét összefutó drámáját” bogozza. Vajon tragédia-e avagy csak melodráma, amit megélünk? „Milyen jóhírt jelent Istenének a misszionárius, látván jövendő lakomát, hol szeretetének csontjait vidáman hátradobva, megeszik eleven testét a térítették?” Miért nem lázad „a robbanásig gyűlt alázat?” Kínzó dilemmákat szül a negatív, ellenfuturista sebességélmény is, a világot hatalmába hajtó „tehetetlen gyorsulás” törvénye. Az oly életforma, melyben minden „a változás pórázán fut”, s közben nincs ideje szembenézni önmagával, csak száguldó vonatai vannak, de állomásai már nincsenek. Korunk ellentmondásosságában a költői álláspont, magatartás többnyire a tárgyilagos szemlélőé. Nem bírója, hanem tanúja akar lenni az időnek. De a ráció szigorát kitörés és alázat, lázadás és belátás lefojtott érzelmi robbanóanyaga aknázza alá. Sors és pálya fáziskülönbségének két megoldása lehet: „még egyszer célbafojni, mit ad az ismeretlen”, vagy alávetni magunkat „az éltető közöny fogaskerekének”. A játék fontosabb-e avagy a bábu vére, a sors, földadat predestinációja, elrendelése, avagy a lélek menekülő, öngyógyító ösztöne? A „zuhatag álom” vagy a „gyönyörű hiány”? De a költő igazi próbája mégse a lét súlytalansági helyzetének elviselése, hanem az emberi egyensúly megelése.

A drámának Fodor András lírájában katarzisa is van, nemcsak konfliktusa; megoldása is, nemcsak feszültsége. A vívódás elnyeri a „folytatódás kegyelmét”, eljut a végső számvetés nyugópontjáig:

*mert láttam eszelős fény violáin át is,
hogy nem tudunk mást kifejteni
a kezdet és a vég közé,
csak a fölértő tiltakozást,
csak a magunkra vállalt
élet merényletét.*

Száraz garattal is forog tovább a megállíthatatlan malom, s tiszta búzát őröl: szelrelmet, munkát, barátságot. Cél, eszköz átváltható pénzre, érdekre, de nem csereérték a hit. A tiltakozás verse a *Nem!* Ady szavára felel: nem hullhatunk ki ocsú-

ként a becsület szitáin. Megszenvedett élelve ez, nem üres, gépies retorika. Szándék és tapasztalás egyaránt hitelesíti.

Fodor költészete esztétikumá emelt, gondolat és morál megszurte köznapiság. Kontrollja a zene éteri tisztasága. Disszonanciái vannak, de önellentmondó következtelenségei nincsenek. Lírai összhangzattanának szabálya — színek, ritmusok, képék intuitív, szeszélyes eklektikája helyett — a megtervezett rend; látvány, érzelem és eszme egymást átható világossága. Valamiféle szavakkal nehezen definiálható lebegés föld s ég között. Zártság és egység, melyet se stílusbeli modor, se poénkereső kaland nem bont meg. A vers megmarad az itt és most konkrétságában, de föléemelkedik a rendezetlen valóság kaotikus szintjének. Majd mindig a dialógus, az önmegszólítás szituációjából szárnnyal föl; mint beszéd, lényeggé nemesített aktualitás. Motorja az őszinteség szívverése, élet és mű példás azonossága. (*Szépirodalmi*, 1978.)

GREZSA FERENC

Konrád György: A városalapító

Konrád György új regénye nem könnyű olvasmány, mint ahogy nem volt az *A látogató* sem. Egymást váltja benne egy életsors elbeszélése, a „városalapító” mérnök múltjának mozaikszerű felelevenítése, valamint olyan belső monológyszerű futamok, melyek esszéisztikusak gondolatiságuk, és líraiak hol expresszív képeik, hol szabad képzetársításos, látomásos előadásmódjuk okán. Ha e két, párhuzamosan futó szálát szétválaszthanánk, külön-külön olvasnánk, akkor döbbennénk rá igazán összetartozásukra. Konrád ugyanis ezúttal is olyan középponti figurát teremtett, akit tevékenységi köre és látásmódja különleges illetékességgel ruház fel. Bizonyos szempontból mindannyian „látogatók” vagyunk, s mind városalapítók is, legalábbis „jövő-alapítók”. S hogy a jövőről közvetlenül, mégis kevés szó esik, az már Konrád koncepciójának következménye: a jövő itt a jelen és a félmúlt súlyaival, nehezekeivel van megterhelve, bizonytalanok kontúrjai, aggodalmak, kételyek, keserűségek kapcsolódnak hozzá. A főalak tehát bizonyos tágabb, átvitt jelentést is hordoz: a múlt terheit, a jelen gondjait és a jövő esélyeit a műszaki értelmiségi, a „jövőtervező”, az alapító-építő horizontjával szemlélteti.

A személyiségtörténet és az esszé bonyolult összefonódása, egymásra vonatkoztatottsága, kölcsönös egymást kiegészítése mellett nehézséget okozhat az olvasónak maga az írói modor is. A hosszú mondatok, a zaklatott, vibráló felsorolások, szubjektív hevítettességű groteszk vagy költői halmozások nagyobb léptékű, kissé szokatlan, feszített olvasási módot kényszerítenek ránk. (Ami persze kevésbé lepi meg az újabb költészetben jártasabbakat.) De ha sikerül átvenni a lírai-esszéisztikus részek ritmusát, akkor annak lendülete, sodra valóban megragad, képes gondolat- és érzelmsorokat elindítani, reakcióra kényszeríteni. Anélkül, hogy direkt módon befolyásolni, mozgósítani szándékozna, mert hisz hanghordozása többnyire levert, szkeptikus. A tények sorakoztatása, a beállítások váratlan fíntorai nyugtalanítóak, és bár külön-külön tartózkodóak, objektívek, egészében felrázó, ingerült kitérőeknek minősülnek.

Kinek, minek szól ezen felindult, szinte sürgető ellenkezés? Szól a mulasztásokkal, bűnökkel teli múltnak. A fasizmusnak, a világháborúnak, a személyi kultusz időszakának. De szól a figyelmeztetés a jelennek is, amely a XXI. század városait és embereit tervezi, formálja. Arról az elodázhatatlan feladatról van szó, hogy az új